

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης

«Η ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΔΟΞΑ». Στέμμα και πολιτική στην Ελλάδα (1830-1974)

Εκδόσεις ΜΙΝΩΑΣ

Αθήνα 2025

Από τον Ανδρέα Στεργίου*

Το τελευταίο βιβλίο του γνωστού ιστορικού Σπύρου Πλουμίδα αποτελεί μια ιδιαίτερα εμπειριστατωμένη και βαθυστόχαστη ανάλυση του θεσμού της Βασιλείας στην Ελλάδα. Όπως όλα τα βιβλία του Σπύρου Πλουμίδα, έτσι και αυτό ερείδεται σε πλούσιο αρχειακό υλικό από πολλά ελληνικά και ξένα αρχεία (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του Υπουργείου των Εξωτερικών, National Archives (NA) του Ηνωμένου Βασιλείου, Archives de Ministère des Affaires Étrangères (AMAE), σειρά Guerre, The U.S. National Archives and Records Administration, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής κ.α.) αλλά και επιμελή ανάγνωση του τύπου και εν γένει των εκδόσεων της εποχής.

Το βιβλίο έχει κάποιες αδιαμφισβήτητες αρετές. Αποφεύγει απλουστεύσεις και μανιχαϊστικά σχήματα και προσπαθεί να εντάξει τη βασιλεία σε ένα γενικότερο πολιτικό πλαίσιο που τελεί σε διαλεκτική σχέση με τον θεσμό. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η νεοελληνική ιστορική εμπειρία δείχνει ότι η βασιλεία θεωρείτο στυλοβάτης και εγγυητής της πολιτικής σταθερότητας, της κοινωνικής τάξης και της οικονομικής ασφάλειας. Έτσι, ο βασιλιάς Όθων ήλθε το 1833 στην Ελλάδα ως μεσσίας, για να βγάλει τη ρημαγμένη χώρα από τον εμφύλιο σπαραγμό και την «αναρχία», προικισμένος με 60.000.000 γαλλικά φράγκα από τις Τρεις Δυνάμεις που τον επέλεξαν. Ακόμα και μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ο Ελευθέριος Βενιζέλος δίσταζε να επικροτήσει την κατάργηση του βασιλικού θεσμού, διότι αυτό θα έθετε σε κίνδυνο την ικανότητα της χώρας να δανείζεται κεφάλαια από το εξωτερικό. Κατά την περίοδο μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, το Στέμμα αποτελούσε «εγγύησιν κατά του κομμουνισμού», ενώ συνολικά, η κυριότερη λειτουργία του Στέμματος ήταν ο ρόλος του ως ασπίδας και αντιδότης απέναντι στην «αναρχία», δηλαδή την άρνηση «πάσης εννόμου κρατικής τάξεως».

Η αλληλογραφία των ανακτόρων με το κοινό αποκαλύπτει ότι το Παλάτι δεχόταν αιτήματα από όλα τα ταξικά και τα ηλικιακά κλιμάκια της κοινωνίας: «μνηστήρες των Ανωτάτων κρατικών ή ημικρατικών θέσεων», όπως για παράδειγμα των θέσεων Γενικών Διευθυντών της ΚΥΠ και του Υπουργείου Εσωτερικών (της Γενικής Διευθύνσεως Ασφαλείας του Κράτους), άλλους που ζητούσαν από τον Μέγα Αυλάρχη τη μεσολάβησή του για τον διορισμό τους ως επικεφαλής ή ως μελών σε υπηρεσιακή κυβέρνηση, τον διορισμό τους στη ΔΕΗ,

την τοποθέτηση τηλεφωνικής γραμμής σε κατοικία, την έκδοση άδειας «φωτογράφου εξωτερικής λήψεως», την άδεια «ιδρύσεως αρτοποιείου», το χάρισμα «ενός σπορτ ποδηλάτου» και «μερικών Κλασσικών Εικονογραφημένων και ναυτικών μυθιστορημάτων», ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄ να γίνει «κουμπάρος» σε γάμο κ.ά. Πολλά από αυτά τα αιτήματα δεν ήταν δυνατόν να ικανοποιηθούν, διότι δεν ήταν «της αρμοδιότητος του Βασιλικού Αυλαρχείου». Θεωρούσαν δηλαδή ότι είχαν «το δικαίωμα να παρουσιάζονται [σ.σ. αδιαμεσολάβητα] στους βασιλείς των και να λένε ον πόνο τους». Ένωσαν ότι οι τελευταίοι συμμερίζονταν «το λαό» τους και ήθελαν να τους συναντήσουν, λόγω και της κοινωνικής αποστολής του Στέμματος.

Το βιβλίο αναλύει κρίσιμες περιόδους της ελληνικής ιστορίας, κατά τις οποίες τα ανάκτορα έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις. Σύμφωνα με τον Πλουμίδη, το γεγονός ότι το νέο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1911, παρά τις ενισχυμένες φιλελεύθερες και δημοκρατικές παραμέτρους του, δεν διέφερε διόλου από το προηγούμενο (1864) ως προς τις θεμελιώδεις διατάξεις του, έμελλε να διαδραματίσει αποφασιστικό ρόλο στις κατοπινές εξελίξεις, όταν η εγκάρδια συνεννόηση Βενιζέλου και Ανακτόρων ανατράπηκε πλήρως μέσα στον Εθνικό Διχασμό το 1915 καταδεικνύοντας τις ολέθριες πολιτικές συνέπειες του δυαδισμού του ελληνικού πολιτεύματος και των ισχυρών προνομίων του Στέμματος. Τότε, γράφει ο Πλουμίδης, το δίλημμα «πόλεμος ή ειρήνη»/«πόλεμος ή ουδετερότητα» έφερε σε ρήξη τον ανώτατο πολιτειακό άρχοντα (τον βασιλιά Κωνσταντίνο Α΄) και τον ανώτατο πολιτικό άρχοντα (τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο) και οδήγησε τη χώρα σε κυβερνητική, συνταγματική και πολιτειακή κρίση. Αυτή η «κρίσις» διαχύθηκε ταχύτατα από την κορυφή της πολιτικής και πολιτειακής εξουσίας σε όλα τα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας και προκάλεσε μια εμφύλια σύγκρουση, η οποία (από το 1935) έμεινε γνωστή ως «Εθνικός Διχασμός». Παρόλο που η διαμάχη μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου το 1915 αφορούσε πρωταρχικά την εξωτερική πολιτική, απεδείχθη πολύ γρήγορα ότι έθετε επί τον τύπον των ήλων, πού εδράζεται η «κυριαρχία» της πολιτείας: «επί της Λαϊκής Κυριαρχίας ή εις την βασιλικήν εξουσίαν», και ποιος είναι «ο κυρίαρχος ιδρυτής του Συντάγματος, ο λαός ή το Στέμμα». Όπως φάνηκε από τις εξελίξεις, το παλάτι αδιαφόρησε, όπως αδιαφορούσε πάντοτε εξάλλου, για την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας, τιμωρώντας τον Βενιζέλο για την άτολμη αναθεώρηση του συντάγματος του 1911.

Για μία ακόμη φορά έγινε σαφές ότι τα ανάκτορα χρησιμοποιούσαν καταχρηστικά τη βασιλική προνομία που πήγαζε από το άρθρο 37 του Συντάγματος για να δείξουν την εύνοιά τους προς τη μία ή την άλλη πολιτική παράταξη. Αυτή η βασιλική εύνοια επρόκειτο να εκδηλωθεί με τον ίδιο τρόπο το 1956 και το 1958. Εξ αντιθέτου, η άρνηση του Παύλου να προκηρύξει πρόωρες εκλογές το 1963 τον έφερε σε ρήξη με τον Καραμανλή.

Ο συγγραφέας, ωστόσο, αποφεύγει επιμελώς να καταλογίσει στο παλάτι αυτή την περιφρόνηση προς τους θεσμούς κατά τη διάρκεια του Εθνικού Διχασμού και αντιθέτως μέμφεται την βενιζελική παράταξη για την οξύτητα που αυτός

προσέλαβε απορρίπτοντας μάλιστα την ταύτιση εθνικής κυριαρχίας με τη λαϊκή κυριαρχία που σήμερα θεωρείται αυτονόητη. Κατά τον Σπύρο Πλουμίδη, τη συγκεκριμένη περίοδο δεν ήταν η δυναστική εξουσία υπεύθυνη για την κατάρρευση των θεσμών αλλά η ριζοσπαστική μορφή του φιλελευθερισμού και του εθνικισμού από τους οποίους διαπνέονταν ο Βενιζέλος και οι οπαδοί του: *Αυτός ο τρομερός Ιανός του φιλελευθερισμού/εθνικισμού ταύτιζε την εθνική κυριαρχία με τη λαϊκή κυριαρχία και μετέτρεψε το εθνικό ζήτημα της Μακεδονίας σε «συνταγματικόν ζήτημα»* (σελ. 80). Ωστόσο, ο συγγραφέας επισημαίνει πιο κάτω ότι αυτό το συνταγματικής φύσεως ερώτημα του ποιος κυβερνούσε την Ελλάδα, «ο Λαός ή ο Βασιλεύς», που διατυπώθηκε επανειλημμένα από τον Βενιζέλο την περίοδο 1915-16, δεν ήταν αυτόνομο αλλά ετερόνομο, και ωχριά μπροστά στις καταστροφικές συνέπειες που είχε για την Ελλάδα η εμμονή του Κωνσταντίνου στην πολιτική της ουδετερότητας.

Ο συγγραφέας καταπιάνεται επίσης με το ακανθώδες ζήτημα του ρόλου που έπαιξαν τα ανάκτορα κατά τη διάρκεια της χούντας, συμπεραίνοντας ότι συνολικά, η ζημία που προκάλεσαν στον θρόνο του Κωνσταντίνου Β΄ οι απριλιανοί πραξικοπηματίες ήταν πολύ μεγαλύτερη εκείνης των Παπανδρέου που τα πολεμούσαν τα προηγούμενα χρόνια, όπως έδειξε η Μεταπολίτευση. Δεδομένου του έντονου αντιαμερικανισμού τις πρώτες δεκαετίες της αντιπολίτευσης η δημοσιοποίηση των εμπιστευτικών συνομιλιών των Αμερικανών με τον Κωνσταντίνο Β΄ (1966) και των αιωρούμενων σκεψεών του να αναστείλει «προσωρινώς μέρος του Συντάγματος» προκειμένου να αντιμετωπίσει «καταστροφές» της χώρας (Κεφάλαιο 3), οι Αμερικανοί εξέθεσαν ανεπανόρθωτα τον βασιλιά των Ελλήνων στα μάτια των υπηκόων του. Ο ρόλος τους στην πτώση της βασιλείας στην Ελλάδα ήταν καταλυτικός. Σε αυτή συνέβαλε και η προϊούσα αστικοποίηση στην Ελλάδα που συμβάδισε με την εχθρότητα απέναντι στη βασιλεία. Η βασιλευσόμενη δημοκρατία στις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές έλαβε ποσοστό 36,5%, ενώ στην περιφέρεια της πρωτεύουσας 21,8% και στη Θεσσαλονίκη 20%.

Το βιβλίο αποτελεί, εν κατακλείδι, μια σημαντική συμβολή στην ελληνική ιστοριογραφία και ίσως τη σημαντικότερη μέχρι τώρα συνολική ανάλυση του φαινομένου της βασιλείας στην Ελλάδα, η οποία θα ήταν ακόμα καλύτερη αν ο συγγραφέας είχε δείξει λιγότερο σεβασμό σε έναν θεσμό που εκτός των δεινών που επισώρευσε στον τόπο, αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, φαιδρό, αν όχι θλιβερό, κατάλοιπο της ιστορίας.

**Ο Ανδρέας Στεργίου είναι καθηγητής στις Διεθνείς Σχέσεις και τους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και κάτοχος της έδρας Jean Monnet on EU climate and Energy Policies and the Eastern Mediterranean, στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.*